

Romeo CEMÎRTAN

**RELAȚIA BISERICA ORTODOXĂ-STAT
ÎN REPUBLICA MOLDOVA:**

ASPECTE ISTORICE, POLITICE ȘI MISIONARE

Chișinău, 2020

CUPRINS

Introducere	6
CAPITOLUL I	
Relația Biserică-stat în Republica Moldova – aspecte istorice	14
I.1. Relația Biserică-stat în spațiul românesc – între tradiția bizantină și demnitatea națională	14
I.2. Raportul dintre Biserică și stat în Rusia Țaristă	22
I.3. Biserica și Politica promovată de Imperiul Rus în Basarabia (1812–1918)	31
I.4. Renașterea națională și crearea Mitropoliei Basarabiei	39
I.5. Activitatea Bisericii Ortodoxe din Basarabia în perioada interbelică și relația ei cu statul român	48
I.6. Anexarea Basarabiei de către URSS și consecințele ei în sfera religioasă – retrospectiva generală	73
I.7. Situația și evoluția vieții bisericești din RSSM (1945–1962)	80
I.8. Întâistătătorii Bisericii Ortodoxe din RSSM și politica religioasă sovietică (1945–1962)	96
I.9. Persecutarea clericilor și a comunităților religioase de către statul sovietic (1945–1962)	109
I.10. Rezistența religioasă din RSSM în perioada 1945–1962	128
CAPITOLUL II	
Biserica Ortodoxă și statul în Republica Moldova – interferențe politice și religioase	149
II.1. Renașterea spiritual-națională în Republica Moldova și independența statală	149
II.2. Reactivarea Mitropoliei Basarabiei	152
II.3. Reacția Patriarhiei Moscovei la reactivarea Mitropoliei Basarabiei	162
II.4. Mitropolia Chișinăului versus Mitropolia Basarabiei	169
II.5. Politica statului față de Mitropolia Basarabiei	176
II.6. Cazul Mitropoliei Basarabiei în atenția instituțiilor internaționale	183

CAPITOLUL III

Diferendul interortodox din Republica Moldova și

impactul lui asupra societății	190
III.1. Cauze reale ale conflictului	190
a. Cauze identitare și istorice	191
b. Cauze canonice	196
c. Cauze economice	201
d. Cauze politice	204
III.2. Rolul Bisericii Ortodoxe Ruse în procesele geopolitice din Republica Moldova	210
III.3. Efectele conflictului	231
a. Consecințe sociale	231
b. Consecințe religioase	232
III.4. Posibile scenarii de soluționare a conflictului	233
Concluzii	237
Bibliografie	246
Anexe	262
Abrevieri	312

Capitolul I

RELAȚIA BISERICĂ-STAT ÎN REPUBLICA MOLDOVA – ASPECTE ISTORICE

I. 1. Relația Biserică-stat în spațiul românesc – între tradiția bizantină și demnitatea națională

Interferența sacrului cu profanul în societatea omenească precreeștină era firească și corespundea concepțiilor și viziunilor cu privire la raportul dintre divin, uman și creația divină. Însă creștinismul aduce în lumea antică, dominată de teocrație, o nouă idee ce consta în deosebirea, distingerea dintre cele două puteri, spirituală și profană, și interdependența lor reciprocă³. „Dați deci Cezarului ce sânt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sânt ale lui Dumnezeu” (Matei 22, 21) sunt cuvintele Mântuitorului Hristos, care stau la baza relațiilor dintre stat și Biserica lui Dumnezeu. Evoluția formării raportului dintre puterea sacramentală și cea laică a cunoscut diferite etape de dezvoltare în care s-a încercat găsirea unui echilibru ideal între cele două manifestări ale societății umane.

La începutul istoriei sale, societatea umană s-a format pe baza a doi factori de primă necesitate: primul îl reprezintă *cultul* – o necesitate spirituală, al cărei liant unificator este ordinea morală ce funcționează pe baza dragostei, dăruirii reciproce (omul aduce ofrande divinității care, la rândul său, îi dăruiește protecție). Cel de-al doilea factor îl constituie *armata* – o necesitate pământească, socială și economică, a cărei liant unificator este ordinea socială, ierarhia de forță ce funcționează pe bază de frică, de răpire (acumulare, apărare). Modelul structurilor militare a stat la baza dezvoltării anterioare a statelor arhaice

³ N. Gr. Popescu-Prahova, *Raporturile dintre stat și Biserică*, Chișinău, 1936, p. 6.

și antice. Astfel, statul antic se sprijinea pe acești doi piloni universali – religie și armată. Un exemplu relevant îl găsim în istoria poporului iudaic, care până la Saul nu avea rege, reprezentând o societate teocratică, menită de Dumnezeu pentru preoție universală, dar din cauza degradării morale și a poftelor de stăpânire, liantul dragostei a slăbit și societatea evreiască s-a militarizat, apelând la liantul fricii ca să nu apară haosul. Dumnezeu a permis ridicarea regelui peste popor, pentru ca el să impună ordinea într-o societate slăbită din punct de vedere moral. Ungerea regelui de către reprezentantul religios garanta echilibrarea forței *armatei* (frică) prin *cult* (forța iubirii), astfel tendința de a governa prin forță se echilibra prin chemarea iubirii a actului de a dărui. Prin urmare, în societatea precreștină statul (*armata*) garanta păstrarea și respectarea normelor spiritual-morale, iar instituția religioasă era menită să prevină degradarea puterii statale și a societății.

Conform gândirii creștine, *statul* este instituția de drept divin natural, o societate omenească, necesară, juridică, autosuficientă și universală, care are scopul să conducă membrii ei la cea mai desăvârșită perfecțiune pe plan material și temporar⁴. În comparație cu *statul*, Biserica este o instituție divino-umană, o comunitate de creștini, care împărtășește aceeași credință în Domnul Iisus Hristos și se împărtășesc cu Sfintele Taine rânduite de El⁵. În viziunea protestantă, conform definiției date de reprezentantul de marcă Martin Luther, „Biserica este societatea tuturor care trăiesc în credință, speranță și iubire. Astfel, esența, viața și natura creștinismului nu constau într-o adunare văzută, ci în unirea inimilor în aceeași singură credință”⁶. În tradiția ortodoxă definiția Bisericii întotdeauna a înglobat atât partea văzută a Bisericii, ierarhia, administrația, edificiile etc., cât și cea nevăzută, tainică, prin care intrăm în comuniune cu lumea transcendentă a lui Dumnezeu. Dacă vorbim de partea văzută a Bisericii, putem afirma cu siguranță că pe acest plan, instituția divino-umană are multe asemănări cu instituțiile statului, de la care, pe parcursul istoriei, Biserica a împrumutat modele pentru crearea structurilor administrative proprii. Însă, dacă comparăm finalitățile urmărite de aceste două instituții sociale, vom constata că Biserica și statul se deosebesc esențial prin sco-

⁴ *Ibidem*, p.12.

⁵ *Catehism Creștin Ortodox*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990, p. 52.

⁶ Moehler, *Simbolica*, p. XLIV, citat de N. Gr. Popescu-Prahova, *op. cit.*, p. 16.

pul urmărit în activitățile proprii, Biserica propunându-și mântuirea membrilor săi, iar statul – bunăstarea vremelnică. Cu toate acestea, statul și Biserica sunt două instituții reciproc necesare și, în același timp, independente una de alta, fiecare având sfera proprie. Prin independență nu se înțelege separația, care, de altfel, este imposibilă, ci numai libertatea reciprocă, nesubordonarea unei puteri față de cealaltă, în chestiunile ce constituie domeniul propriu al fiecăruia⁷.

Însă la acest ideal al relațiilor egale și libere dintre aceste două instituții s-a ajuns prin mari sacrificii din partea creștinilor. Dacă statele se formau datorită voinței politice a unei clase conducătoare, care, în numele idealului statal, vărsa sângele dușmanilor ei și astfel acapara noi teritorii, atunci fondarea Bisericii s-a realizat numai prin vărsarea sângelui unui singur Om, care, murind pe cruce pentru păcatele altora, a cucerit pe plan spiritual zeci de popoare. Imperiul roman s-a văzut amenințat de această forță spirituală ce cucerea nu prin arme și frică, ci prin neînfricare, credință și dragoste. Persecuția Bisericii timp de trei secole, de către Imperiul Roman era o reacție firească a lumii păgâne față de răspândirea Evangheliei. Mentalitatea teocratică a Imperiului Roman, în care eliminarea ignoranței spirituale din societatea păgână era percepută ca un atentat la ordinea socială și siguranța statului, încă nu era pregătită să accepte o nouă ordine socială. Abia în secolul al IV-lea statul roman s-a convins că manifestările Bisericii nu sunt un pericol pentru stat, ci, din contra, un sprijin real în descoperirea noilor orizonturi ale dezvoltării sociale, culturale și economice.

Imperiul Roman a ajuns să aprecieze rolul pe care poate să-l joace creștinismul în viața statului, pe timpul lui Constantin cel Mare, primul împărat roman care a oferit libertate cultului creștin, prin edictul de la Mediolanum, din anul 313. Acest edict era, de fapt, un act prin care statul recunoștea dreptul creștinilor la manifestare religioasă. El nu recunoștea Biserica, ca instituție a statului, ci creștinismul ca mod de viață și manifestare liberă, alături de celelalte curente religioase. Abia prin edictul Împăratului Teodosie cel Mare, din 28 februarie 380, creștinismul devine religie de stat⁸.

⁷ N. Gr. Popescu-Prahova, *op. cit.*, p. 20 și Jean-Claude Eslin, *Dumnezeu și puterea. Teologie politică în Occident*, trad. T. Petrache și I. Florea, Editura Anastasia, București, 2001, p. 18-20.

⁸ Vezi mai detaliat la Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Istoria Bisericească Universală*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993.

Din secolul al V-lea, după căderea Romei sub barbari, evoluția raporturilor dintre Biserică și stat în cele două imperii distincte, Imperiul Bizantin și Imperiul Roman din Apus, au cunoscut modele de dezvoltare diferite. În Apus, prin dispariția Imperiului Roman, doar autoritatea episcopului din Roma rămânea neatinsă. Această situație a favorizat dezvoltarea modelului teocratic de stat în societatea occidentală, adică ideea conducerii societății de către Dumnezeu, așadar o subordonare absolută a statului de către Biserică. Și în Evul Mediu Biserica Romano-Catolică a optat pentru modelul teocratic al societății⁹.

Teocrația catolică, numită și teocrație pontificală, a fost motivată de papi și canonisti prin ideea superiorității scopului urmărit de Biserică față de scopul urmărit de stat¹⁰. În sprijinul acestei idei se invoca analogia cu privire la suflet și trup, în care Biserica se compara cu sufletul. Papa Grigore VII (1073-1085) scria că „autoritatea regilor a fost instituită de către oameni, care n-au cunoscut pe Dumnezeu și au fost călăuziți numai de îngâmfare, de viclenie și de lăcomie”¹¹. El susține că papa poate depune pe regi și împărați, că poate dezlega pe supuși de jurământul de credință către împărat, căci dacă scaunul Sf. Petru are dreptul de a lega și dezlega lucrurile spirituale, cu atât mai mult are dreptul asupra lucrurilor temporale”¹². Prin urmare, viziunea Bisericii Romano-Catolice din Evul Mediu asupra sistemului teocratic era bazată pe teza că Biserica este statul divin universal, ce cuprinde toată omenirea. Capul Bisericii este, în același timp, și cap al omenirii.

În Imperiul Bizantin, sistemul teocratic păgân a fost treptat înlocuit cu cel bizantin în care se încerca crearea echilibrului dintre puterea eclesială și cea laică. Însă, în anumite perioade, acest sistem se denatura și în manifestările lui apăreau nuanțe de cezaro-papism, care constă în subordonarea puterii sacramentale de către cea profană. În acest sistem, Biserica se transformă într-o instituție de stat la dispoziția suveranilor, precum sunt și celelalte instituții de stat, astfel că Biserica devenea o ramură a administrației publice¹³. Prin urmare, evoluția relațiilor dintre Biserică și statul bizantin a fost fluctuantă. La începutul acestor relații, statul nu se amesteca direct în viața in-

⁹ N. Gr. Popescu-Prahova, *op. cit.*, p. 21.

¹⁰ Cf. Helene Ahweiller, *Ideologia politică a Imperiului bizantin*, trad. Rom. Cristina Jihga, Editura Corint, București, 2002, p. 123.

¹¹ Epist. Lib. VIII, ep. 21 apud *Ibidem*, p. 31.

¹² Epist. IV, 26 apud *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 46.

ternă a Bisericii, fiind echidistant, atât față de creștini, cât și față de păgâni, acordându-le drepturi și datorii egale, însă mai târziu, mai ales după ce creștinismul devine religie de stat, împărații bizantini își iau atribuții ecleziastice și se implică activ în alegerea patriarhului, ajungând în scurt timp chiar să-l impună, considerându-se totodată preot și împărat. În această situație, Biserica Ortodoxă îi recunoștea împăratului un loc special, fiind conștientă de faptul că împăratul avea datoria de a se îngriji ca cetățenii să poată duce o viață liniștită și prosperă, iar Biserica să se îngrijească de viața spirituală. De aceea, conducerea bisericească recunoștea autoritatea împăratului legitim în sfera laică, dar nu îl considera competent în problemele duhovnicești¹⁴.

Imixtiunea puterii politice în domeniul religios a avut și partea sa pozitivă. Biserica și-a consolidat poziția în raport cu celelalte culte și credințe. Statul, oferindu-i largi privilegii, a făcut din Biserică o instituție puternică, dar nu a reușit să și-o aservească. Biserica, fiind protejată de stat, pe de altă parte, a știut să fructifice această poziție și și-a extins influența în toate sectoarele vieții bizantine. Dreptul, politica, ceremoniile de orice fel, concepțiile despre lume și problemele care frământau omul bizantin din a doua jumătate a primului mileniu, poartă amprenta învățaturii Bisericii. Tot în această perioadă se formează conceptul raportului dintre Biserică și stat, cunoscut sub denumirea de „simfonia bizantină”. Acest concept a fost creat de împăratul Iustinian, fiind exprimat în *Novela a VI*, care poate fi rezumat la sintagma „Binele Bisericii constituie forța imperiului”. Teoria lui Iustinian afirmă o conlucrare armonioasă pe plan social, asemenea unor instrumente muzicale, care, deși fiecare are o structură și un sunet propriu, totuși, alcătuiesc împreună o melodie armonioasă, o simfonie. Acest ideal nu a fost niciodată pe deplin atins nici în Bizanț și nici într-o Biserică Ortodoxă națională¹⁵.

Următoarele secole în relațiile dintre Biserică și Imperiul Bizantin până la căderea Constantinopolului au fost marcate de diferite încercări ale împăraților de a folosi Biserica drept instrument pentru atingerea scopurilor politice. Din fericire, Biserica a rezistat în fața unor astfel de compromisuri și eșecul proiectului de imperiu teocratic era din ce în ce mai evident.

¹⁴ Vezi mai detaliat la Ioan Petru Culianu, *Religie și putere*, Editura Nemira, București, 1996.

¹⁵ Mai multe detalii la Vasile Muntean, *Bizantologie*, vol. I, Editura Învieirea, Timișoara, 1999.

Raportul dintre Biserică și stat în spațiul bizantin, până la dispariția acestuia, a rămas deosebit de strâns. Biserica Ortodoxă era Biserică de stat, autoritatea politică recunoscând interesul public pentru activitatea ei. Aceasta s-a dovedit vulnerabilă în bătaia istoriei, dar a reușit să-și păstreze identitatea și a rezistat tentațiilor de a-și asuma conducerea lumească. Biserica a participat la viața politică a statului, dar pe o poziție de păzitoare a valorilor spirituale.

Modelul bizantin al raportului dintre Biserică și stat a fost continuat după căderea Constantinopolului de către statele naționale ortodoxe din răsăritul și sud-estul Europei, care s-au declarat continuatoarele tradiției bizantine. Între aceste țări moștenitoare a tradiției bizantine, un loc deosebit de important l-au ocupat Țările Românești. Teritoriile pe care s-au format statele românești încă în perioada antică au cunoscut creștinismul de rit răsăritean, deci grecesc. Originea latină și credința ortodoxă au format în nordul Dunării un popor cu un destin aparte – poporul român (valah). Contrar concepțiilor unor istorici ruși care susțin că Basarabia a fost populată de diferite triburi slave, teritoriul dintre Prut și Nistru întotdeauna a făcut parte organică din aria de formare a poporului român (valah), pe cuprinsul căruia etnogeneza și creștinarea neamului nostru au mers mână în mână. Limba română și creștinismul din această parte a pământului românesc sunt, în acest sens, o dovadă de necontestat. În satele românești existau bisericuțe mici, din lemn sau din nuiele împletite, în care preoții ortodocși țineau credincioșii în jurul altarelor drepte credințe. Este firesc că în spațiul românesc existau episcopi, căci numeroșilor preoți le era greu să străbată, în condițiile vremii, distanțele foarte lungi, pentru a fi hirotoniți la Târnovo, Vicina sau Vidin. În anul 1353 este atestată documentar existența episcopului Chiril Românul în țara bolohovenilor, situată pe teritoriul Bucovinei¹⁶.

Muntenia și Moldova ca state independente apar pe scena istoriei europene atunci când Bizanțul era condus de ultima dinastie a Paleologilor. În Muntenia, sub Basarab I, în prima jumătate a secolului al XIV-lea, ia ființă statul independent Țara Românească. Iar cu câteva decenii mai târziu, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, prin reunirea diferitor formațiuni politice existente între Carpați, Nistru și Marea Neagră, s-a întemeiat și s-a organizat statul independent Moldova.

¹⁶ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, p. 276.

Paralel cu dobândirea și recunoașterea pe plan internațional a statelor politice românești, a avut loc unificarea și organizarea structurilor bisericești, vechi de mai multe secole, în două instituții – Mitropolia Ungrovlahiei din Muntenia, recunoscută de Patriarhia din Constantinopol în 1359 și Mitropolia Moldovei, înființată în 1386. La începutul domniei lui Alexandru cel Bun, în anul 1401, Iosif I Mușat este recunoscut de scaunul patriarhal constantinopolitan ca mitropolit canonic al întregii Moldove, cu reședința la Suceava, ea fiind astfel consfințită ca aparținând unei etnii distincte, într-un teritoriu clar definit din punct de vedere geografic și istoric¹⁷.

Popor latin și ortodox, românii din Țara Moldovei au păstrat cu fidelitate tradițiile și cultura bizantină. De-a lungul timpului, conducătorii românilor, indiferent de felul în care s-au intitulat (principi, duci, voievozi, domnitori sau regi), au jucat un rol deosebit în dezvoltarea culturii românești și a vieții bisericești prin ctitorirea numeroaselor biserici și mănăstiri. Din ceremonialul înscăunării domnitorilor nu lipsea obiceiul „ungerii” de către mitropolitul țării, adică primirea binecuvântării divine pentru conducerea poporului. Mitropolitul, la rândul lui, era confirmat de domn. Titulatura oficială a domnitorului preciza că domnește „din mila și cu darul lui Dumnezeu”. De asemenea, mitropolitul devenea primul sfetnic al domnitorului, care, în caz de nevoie, putea deveni „locțiitor de domn”¹⁸.

Ca parte integrantă, teritoriul dintre Prut și Nistru (Republica Moldova) întotdeauna a făcut parte din structurile statale și bisericești ale Moldovei. Astfel, sub raport administrativ-bisericesc, ținuturile Iași (de pe ambele maluri ale Prutului), Hotin, Soroca, Orhei și Lăpușna aparțineau de Mitropolia Moldovei, iar Tigheciul, Fălciul (din stânga și dreapta Prutului), Cahulul și teritoriile până la Marea Neagră - de episcopia Romanului. În vremea aceluiași evlavios cârmuitor, Alexandru cel Bun, a luat ființă, în cadrul Mitropoliei Moldovei, o episcopie la Rădăuți, în jurisdicția căreia intra și Hotinul, situat în stânga Prutului¹⁹. Odată cu urcarea lui Ștefan cel Mare în scaunul de la Suceava, în 1457, Biserica Moldovei cunoaște un continuu progres, datorită deosebitei griji a sfântului domnitor. Dintre renumitele ctitorii ale voievodului au fost ridicate pe teritoriul din stânga Prutului, în Republica Moldova de azi,

¹⁷ *Ibidem*, p. 280-283.

¹⁸ *Ibidem*, p. 357, 358.

¹⁹ *Ibidem*, p. 277.

biserica mănăstirii Căpriana, biserica Sfântul Nicolae în cetatea Chilia, un paraclis în cetatea Hotin și, se pare, o biserică în Cetatea Albă²⁰.

O importanță deosebită pentru viața bisericească din stânga Prutului a avut-o înființarea Episcopiei Hușilor la finele secolului al XVI-lea, ridicată în 1598 la dorința domnitorului Moldovei Ieremia Movilă și cu binecuvântarea fratelui său Gheorghe, mitropolitul Moldovei. Această episcopie a fost creată pentru a sprijini și administra, din punct de vedere religios, populația și teritoriul țării din stânga Prutului²¹. Datorită activității acestei episcopii, latura bisericească a vieții din Basarabia a avut o dezvoltare națională firească și proprie poporului român. Statistica demonstrează o dată în plus acest lucru: atunci când rușii anexează în 1812 Basarabia, ei găsesc aici peste 40 de mănăstiri și schituri²², 775 biserici parohiale²³, 13 protopopiate și 1274 de preoți²⁴ care deserveau o populație de aproape două milioane de suflete. Acest nivel remarcabil de organizare a vieții bisericești din stânga Prutului, constatat cu stupoare de autoritățile țariste, a fost atins deoarece statul și Biserica din Moldova aveau o strânsă relație de colaborare spre binele și mântuirea poporului păstorit.

Astfel, raportul dintre Biserica Ortodoxă și stat în spațiul sud-est european se prezintă pe parcursul istoriei ca o continuă încercare de a urma modelul „simfoniei bizantine” dintre Biserică și autoritatea civilă. În spațiul românesc această căutare a echilibrului dintre „cele cerești și cele pământești” a cunoscut în diferite perioade o reală colaborare și susținere reciprocă în domeniul național. Mai mult decât atât, pe tot parcursul istoriei poporului român, arhieriei, împreună cu domnitorii, au realizat o misiune comună – crearea, perpetuarea și dezvoltarea tradiției și culturii românești. În acest caz putem afirma cu siguranță că pe plan național și cultural, autoritatea laică și cea bisericească au reușit să implementeze idealul ortodox de „simfonie bizantină”. Acest liant spiritual-cultural din spațiul românesc a contribuit la evitarea antagonismelor primejdioase dintre Biserică și stat pe tot parcursul relațiilor sale, până la implantarea forțată a comunismului în Republica Populară Română.

²⁰ *Ibidem*, p. 383-385.

²¹ Ștefan Plugaru, Teodor Candu, *Episcopia Hușilor și Basarabia (1598-1949)*, Editura Pim, Iași, 2009, p. 15.

²² Nicolae Popovschi, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea, sub ruși*, Chișinău, 1931, p. 14.

²³ Ștefan Plugaru, Teodor Candu, *op. cit.*, p. 68.

²⁴ *Ibidem*, p. 103.

Lipsa ambițiilor expansioniste și grija maternă pentru poporul păstorit a făcut ca Biserica Ortodoxă Română să devină o Biserică națională în care să se dezvolte firesc identitatea și cultura românească. Fiind aproape de poporul păstorit, Biserica Ortodoxă a inspirat și a sprijinit poporul român spre unitate și independență, fiind alături de el în apărarea valorilor și identității naționale. De aceea, chiar și în timpul stăpânirii țariste credincioșii din Basarabia au luptat să revină la Biserica-Mamă.

I. 2. Raportul dintre Biserică și Stat în Rusia Țaristă

Evoluția raporturilor dintre Stat și Biserica Ortodoxă în Rusia Țaristă cunoaște mai multe etape și reprezintă un proces al cărui scop și finalitate era întărirea statalității cu ajutorul Bisericii și pe baza ei. Astfel, o primă etapă care se cere a fi elucidată este chiar perioada secolelor IX-X, când are loc procesul de formare a statului unitar Rusia Kieveană. Este incontestabil faptul că în acest proces un rol important revine credinței religioase a poporului²⁵.

La baza credințelor multiple și păgâne ale slavilor de răsărit se afla principiul „om – natură”, ceea ce nicidecum nu simboliza noua mentalitate și necesitate de a întări statalitatea. Se cerea o nouă formulă, care s-ar rezuma la raportul „om - om, societate, stat”.

Cneazul Vladimir (980-1015), având simțul politicianului, a știut să folosească atuurile timpului în scopul întăririi puterii sale, adică a statalității Rusiei Kieveane, recurgând la creștinarea sa (987) și a întregului popor²⁶ (988), decizie cauzată de câțiva factori:

²⁵ Această caracteristică a fost comună creării tuturor statelor feudale timpurii în Europa de Sud-Est.

²⁶ Reforma religioasă era impusă în societatea rusă de sus în jos și nu invers, cum a fost în Imperiul Roman sau pe teritoriul Daciei antice, și de aceea era însoțită de represalii crude. Cneazul Vladimir, după botezul său, în 988 a inițiat campania de botez în masă a populației kieveane în râul Nipru. Oamenii erau forțați de armata lui Vladimir să intre în apă, unde în grabă erau botezați de preoți greci. Această reformă religioasă a fost însoțită de un argument forte „foc și sabie” și cei care se împotriveau nu aveau decât să aleagă între a muri sau a fugi în pădurile virgine. Procesul de încreștinare a populației slave din Rusia a durat încă trei secole, ceea ce arată existența unei rezistențe reale din partea poporului față de inovațiile politice și religioase ale clasei conducătoare. Astfel, la sfârșitul primului mileniu are loc încreștinarea Rusiei Kieveane (E. E. Голубинский, *История Русской Церкви*, Москва, 1911, p. 35).

- a. doctrina creștinismului este favorabilă ideii de slujire și supunere față de puterea conducătoare – factor ideologic;
- b. pe teritoriul slavilor de răsărit creștinismul ortodox era relativ cunoscut și chiar împărtășit de reprezentanți ai aristocrației – factor intern favorabil (factor social);
- c. relațiile de colaborare între Rusia Kieveană și Constantinopol (Bizanțul) – factorul extern, catalizator al creștinării;
- d. interesele politice externe și tendința lui Vladimir de a nu fi mai prejos decât conducătorii creștini europeni – factor de interes și prestigiu (motivația personală a cneazului).

A doua etapă cuprinde sec. X – începutul sec. al XIII-lea, perioada formării structurii bisericești în Rusia. Rolul cel mai important în acest proces i-a revenit conducerii laice, care a dirijat evoluția lui, având influența în următoarele direcții:

- a) crearea episcopioilor și mitropoliilor;
- b) asigurarea bazei materiale a structurilor bisericești (în acest scop se strângea zeciuiala, ca formă de impozit feudal destinat nevoilor Bisericii);
- c) începând cu sec. al XII-lea Biserica devine și proprietar funciar;
- d) susținerea și asigurarea cu literatură religioasă și obiecte de cult²⁷.

Această etapă a fost definitorie în stabilirea relației dintre Biserica și stat în Rusia, în virtutea unor împrejurări:

1. inițiativa cneazului de a adopta creștinismul și a-l ridica la nivelul de religie oficială;
2. activitatea și influența cnejilor ruși în viața bisericească, astfel susținând dezvoltarea și extinderea ei. „Cnejii ruși erau stăpânii *bisericii lor*”. Ei hotărau nu doar problemele administrative ale scaunelor episcopale, ci și problemele „duhovnicești”...”²⁸.

²⁷ Astfel, sub marele principe Iaroslav cel Înțelept (1019-1054), Mitropolia Kievului capătă o mare importanță în Europa de Est, vezi la Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Istoria Bisericească Universală*, vol. II, București, 1993, p. 49.

În 1169 Mitropolia Kievului și-a schimbat reședința la Vladimir, iar din 1325 s-a stabilit la Moscova, centrul politic al Rusiei. Învingând hoardele tătare, statul rus s-a întărit, iar odată cu el a crescut și importanța Bisericii Ruse, vezi în *Ibidem*, p. 51.

²⁸ Кафедра религиоведения Российской Академии государственной службы при Президенте РФ, *Государство и Церковь в Древней Руси*, в *ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВЕННО-ЦЕРКОВНЫХ ОТНОШЕНИЙ В РОССИИ*. Sursa: www.state-religion.ru